

MEST EN VOEDINGSSTOFFEN IN DE UITERWAARDEN ZWARTE WATER EN VECHT

november 2017

Kiezen is een keuze ...

Tot midden jaren 70 kon je in de uiterwaarden langs het Zwarte Water en de Vecht nog veel kruidenrijke hooilanden aantreffen, waar ook nog behoorlijke aantallen weidevogels een plekje konden vinden. De weidevogels namen echter sterk in aantal en in soortenrijkdom af, ook in de natuurreservaten. Daarnaast ging de soortenrijkdom van de hooilanden sterk achteruit. De terreinbeheerders Staatsbosbeheer en Landschap Overijssel hebben de botanische- en weidevogeldoelen lang geprobeerd te combineren. Destijds hebben diverse agrarische ondernemers contracten afgesloten voor weidevogelbeheer, met name in de Brommert en de Buitenlanden Langenholte.

Door toevoer van organisch materiaal in bijvoorbeeld de vorm van bemesting met (gecomposteerde) ruwe stalmest, wordt het bodemleven rijker en zijn de aanwezige planten veelal minder droogtegevoelig. Dit kan de (weide)vogels ten goede komen. De bemesting heeft echter negatieve effecten op de botanische waarden. Dat komt mede door de verhoogde stikstofdepositie uit de lucht. Toevoer van nog meer voedingsstoffen verslechtert de situatie voor de kievitsbloemhooilanden nog meer. Nu de Natura 2000-doelen leidend zijn voor de keuze voor het beheer en de botanische doelen prioriteit krijgen, worden de contracten voor weidevogelbeheer binnen Natura 2000-begrenzing van Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht gezien.

Vegetatie is resultaat beheer en groeiplaats

Doel van de inrichtings- en beheermaatregelen is om een situatie te bereiken waarin de (min of meer) natuurlijke hoeveelheid voedingsstoffen en mineralen die aanwezig waren weer wordt hersteld. Daarnaast herstellen we de overstroming van de hooilanden in de winter. We streven naar een gemiddelde overstromingsduur van 10 tot maximaal 20 dagen per jaar, afhankelijk van de groeiplaats. Hierbij worden door het rivierwater ook al meer slib, voedingsstoffen en mineralen op het land afgezet. Hierdoor is de vegetatie weer een resultaat van het beheer en van de groeiplaats, die wordt bepaald door de bodemsamenstelling, de waterhuishouding, de overstroming door de Vecht of het Zwarte Water en het gevoerde hooilandbeheer. Een verdere aanvullende bemesting is onwenselijk.

Informeel pachters en andere grondgebruikers

Bij het opstellen van het inrichtingsplan Natura 2000 is gesproken met de grondeigenaren. Contact met pachters is via die lijn verlopen. Dat is een bewuste keuze geweest, omdat pachter en verpachter de onderlinge afspraken het beste kennen. Het is belangrijk dat pachters van gronden in het Uitwerkingsgebied Ontwikkelopgave Natura 2000 goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen in het gebied.

Als u wilt, kunnen we de pachter rechtstreeks informeren. Neem in dat geval contact op met Miranda van der Lei, M.vd.Lei-Sluis@overijssel.nl.

Schadeloosstelling en grondverwerving

De herstelmaatregelen in de Natura 2000-gebieden richten zich hoofdzakelijk op het aanpassen van de waterhuishouding en/of het tegengaan van bemestingseffecten. Vaak worden eisen gesteld aan het beheer, zoals stoppen met bemesting, maaien na half juni en geen gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Hierdoor worden deze gronden minder of soms zelfs ongeschikt voor de reguliere landbouw. Eigenaren met grond in een Uitwerkingsgebied Natura 2000 stellen we schadeloos voor eventuele schade aan grond én gebouwen. Deze schadeloosstelling is maatwerk en voor iedereen anders. Waar mogelijk compenseren we zoveel mogelijk met vervangende grond. Soms is het mogelijk als eigenaar natuurdoelen te realiseren in de vorm van landbouw met beperking. In de meeste gevallen gaat het om de volgende mogelijkheden:

- Particuliere realisatie met functiewijziging > u ontvangt een compensatie voor de waardedaling en vergoeding voor inrichting en jaarlijks beheer.

- Ruilen van gronden > ook bedoeld voor versterking van de landbouwstructuur.

- Verkoop van gronden > provincie Overijssel koopt uw gronden binnen het Uitwerkingsgebied. Bij voorkeur doen we dat in overleg met u, maar in het uiterste geval bestaat de mogelijkheid voor wettelijke ont-eigening.

Er is altijd sprake van maatwerk om samen tot goede oplossingen te komen.
=====

Meer informatie?

Kijk op: www.overijssel.nl/uitwaardenzwartewatervecht.

Of neem contact op met:
Projectleider Vincent Klijnsma,
06 10 80 21 99, vg.klijnsma@overijssel.nl.

Vragen over beheer van natuurpercelen?
Neem contact op met:
Martin Vossebeld, 06 52 40 16 51,
M.H.M.Vossebeld@overijssel.nl

Voor vragen over grond? Neem dan contact op met:
Grondregisseur Herman Arentsen,
038 499 8634, H.J.Arentsen@overijssel.nl

Natura 2000

De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft 160 Natura 2000-gebieden aangewezen in Nederland, vanwege de bijzondere natuurwaarden in deze gebieden. Daarmee is Nederland verplicht om de huidige natuurwaarden te behouden of te ontwikkelen.

In Overijssel liggen 24 Natura 2000-gebieden. Uiterwaarden Zwarte Water & Vecht is één van deze gebieden.

Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht

Het gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht ligt in de gemeenten Zwarte-waterland en Zwolle. De Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht betreffen het geheel aan uiterwaarden ten noorden van Zwolle waar de Overijsselse Vecht samenvloemt met het Zwarte Water tot aan het Zwarte Meer. De Vecht is een regenrivier die in Duitsland ontspringt. Het gedeelte van de Vecht, dat in dit gebied is opgenomen, kronkelt door het landschap. Een deel van de uiterwaarden loopt soms tot laat in het voorjaar onregelmatig onder. De uiterwaarden bestaan uit buitendijkse graslanden, waarin enkele strengen, kolken, rivierduinen en hakhoutbosjes voorkomen. Bijzonder in het gebied zijn de glanshaver- en grote vossenstaarthooilanden met onder andere de unieke wilde kievitsbloem. Naast flora is het gebied ook belangrijk voor bijzondere diersoorten, waaronder de schuwe kwartelkoning, de roerdomp en zwarte stern.

Het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht herbergt veel kievitsbloemgraslanden. Daarnaast komen in het gebied enkele restanten blauwgraslanden voor en een aantal hardhoutoibosjes van het type Abelen-Iepenbos.

=====

Aanmelden nieuwsbrief

Deze nieuwsbrief is vanwege de terinzagelegging van het ontwerp-PIP breder verspreid. Wilt u deze nieuwsbrief in de toekomst ook ontvangen? Meld u aan via: Miranda van der Lei,

M.vd.Lei-Sluis@overijssel.nl.

Overijssel is een prachtige omgeving om te wonen, werken en recreëren. Gebieden met veel natuurwaarden zijn opgenomen in het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen Ecologische Hoofdstructuur, EHS) en in het bijzonder te vinden in de Natura 2000-gebieden. In het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht ligt een opgave om de natuur te herstellen en versterken en zo tevens economische ontwikkelingsruimte in Overijssel te creëren.

Het voormalige ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij (LNV) heeft de belangrijkste doelen voor het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht vastgelegd in het aanwijzingsbesluit van oktober 2007. Na de aanwijzing van Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht als Natura 2000-gebied heeft de provincie Overijssel als bevoegd gezag het Natura 2000 beheerplan en de PAS-gebiedsanalyse opgesteld. De instandhoudingsdoelen zijn hierin overgenomen en uitgewerkt. De eerste PAS-gebiedsanalyse is december 2014 vastgesteld. Deze wordt vervolgens jaarlijks geactualiseerd. De PAS-gebiedsanalyse beschrijft onder andere de maatregelen die nodig zijn voor de beoogde natuurdoelen. Deze Natura 2000-doelen zijn leidend in de keuze voor het beheer en de benodigde inrichtingsmaatregelen.

De maatregelen voor het herstellen en versterken van de natuur in de Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht zijn uitgewerkt in het inrichtingsplan van dit Natura 2000-gebied. De maatregelen bestaan met name uit aangepast waterbeheer, aangepast hooibeheer van de kievitsbloemhooilanden en het stoppen met bemesting op de kievitsbloemhooilanden. De Provincie Overijssel wil deze natuurontwikkeling bij voorkeur door de huidige grondeigenaren laten uitvoeren.

Ecologie en economie in balans

In Nederland is het Programma Aanpak Stikstof (PAS) op 1 juli 2015 ingevoerd. Het PAS zorgt voor economische ontwikkelingsruimte onder voorwaarde dat we de kwetsbare natuur herstellen en versterken én de stikstofuitstoot en negatieve effecten ervan tegengaan. Op die manier brengen we ecologie en economie weer in balans. Zonder uitvoering van de PAS-maatregelen, is het niet mogelijk om vergunningen in het kader van de Wet natuurbescherming te verlenen.

De PAS-gebiedsanalyse en het Natura 2000-beheerplan van de Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht beschrijven de natuurdoelen die gerealiseerd moeten worden in dit gebied. De benodigde inrichtings- en beheermaatregelen in en nabij het Natura 2000-gebied, die minimaal noodzakelijk zijn om toch nieuwe milieuvergunningen te kunnen afgeven, zijn opgenomen in de PAS-gebiedsanalyse en het beheerplan. Deze beheer- en inrichtingsmaatregelen zijn verder uitgewerkt in het inrichtingsplan dat op 31 oktober 2017 door Gedeputeerde Staten is vastgesteld. Momenteel wordt de uitvoering van deze maatregelen voorbereid. Naar verwachting worden de eerste inrichtingsmaatregelen in het najaar van 2018 uitgevoerd.

Natura 2000-doelen

Nederland heeft de verantwoordelijkheid voor de instandhouding van een aantal specifieke karakteristieke natuurwaarden. In Euro-pees verband zijn afspraken gemaakt welk land voor welke natuur verantwoordelijk is. In Nederland zijn de gebieden waar deze natuurwaarden in stand worden gehouden, vastgelegd in de aanwijzingsbesluiten voor de afzonderlijke gebieden. Per gebied zijn de instandhoudingsdoelen uitgewerkt in een Natura 2000-beheerplan. Hierbij gaat het om de diersoorten en de habitats (leefomgeving).

Bij duurzame instandhouding moeten de natuurwaarden verbeteren in kwaliteit en/of oppervlakte of aantal. Dat kan door de kwali-teit van de bestaande, al aanwezige natuur te beschermen en/of versterken. Soms zijn de aantallen dieren of het oppervlak habitat zo klein dat alleen een duurzame instandhouding kan worden gegarandeerd als het oppervlak leefgebied of habitat wordt uitge-breid. In die gevallen zijn voor die soorten of habitats een uitbreidingsdoelstelling vastgesteld. Voor het Natura 2000-gebied Uiter-waarden Zwarte Water en Vecht is een uitbreidingsdoelstelling voor de kievitsbloemhooilanden van 145,5 ha vastgesteld. Op deze hooilanden ligt een botanische doelstelling die door een ontwikkelingsbeheer wordt gerealiseerd.

Lees meer in het Natura 2000-beheerplan Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht. Deze vindt u op www.overijssel.nl/uitervaardenzwartewatervecht.

Kievitsbloemhooilanden

Qua oppervlak is de duurzame instandhouding van de kievitsbloemhooilanden veruit de grootste opgave in dit Natura 2000-gebied. Officieel gaat het om de instandhouding van de habitats glanshaverhooilanden (type glanshaver) en vossenstaarthooilanden (type grote vossenstaart). Samen worden deze hooilanden in de volksmond gemakshalve de kievitsbloemhooilanden genoemd. Het gaat bij de bescherming niet alleen om de wilde kievitsbloem, maar om de combinatie van planten, waaronder de verschillende bijzondere grassen en kruidachtige planten. Een goed ontwikkeld hooiland bestaat voor minstens 50% van het oppervlak uit kruiden. Deze krui-den geven de hooilanden de mooie kleuren in het voorjaar en zomer.

Ontstaan kievitsbloemhooilanden

De kievitsbloemhooilanden zijn veelal ontstaan door een langdurig beheer als hooiland in een (ver) verleden. De hooilanden werden twee tot drie keer per jaar gehoid en soms werden ze daarna beweid met koeien. De percelen werden echter nauwelijks bemest. Door hoogwater in de rivier overstromden de hooilanden gemiddeld tien tot twintig dagen per jaar, waardoor voedselrijk slib en mineralen werden aangevoerd. De percelen waren minder sterk ontwaterd en mede door het late maaien en afwezigheid van grond-predatoren, kwamen er veel weidevogels voor.

Omstandigheden zijn veranderd

De situatie van vroeger is echter sterk veranderd. Door een sterke groei van de economie, het wegverkeer en de ammoniak door de veeteelt is de uitstoot van stikstof in de lucht veel groter. En die stikstof komt ergens weer op de grond. Landelijk worden maatregelen genomen om de negatieve effecten tegen de uitstoot van stikstof aan te pakken bij de bron. Op gebiedsniveau richten we ons op maatregelen die in het gebied bijdragen aan een grotere biodiversiteit. Daarbij houden we rekening met de veranderde omstandig-heden in de landbouw. Tegenwoordig is het agrarisch gebruik van de percelen namelijk intensiever, vanwege onder meer een verbe-terde ontwatering. Door de vergrote veestapel is er voldoende mest om ook deze percelen te bemesten. De grasgroei is daardoor sterker en komt eerder in het jaar op gang.

Wat betekent dit voor de kievitsbloemhooilanden?

Kievitsbloemhooilanden komen voor op de wat voedselrijkere en vochtige tot natte plekken met klei, zavel en/of veen in de bo-dem, die gedurende het jaar enkele malen kortdurend overstromen. Door bemesting met ruwe stalmest wordt tegenwoordig naast het organisch materiaal ook veel meer fosfaat en stikstof aangevoerd dan pakweg 100 jaar geleden. Met name de verschil-lende grassoorten groeien door de extra stikstof veel sneller. De sterk concurrentiekrachtige grassen beginnen in het voorjaar als de temperatuur stijgt sowieso eerder te groeien dan de meeste (minder concurrentiekrachtige) kruidachtige planten. Daarnaast maken de grassen zoveel gewas dat er geen ruimte voor de kruidachtige planten is om te groeien of te kiemen. Door verlaging van de hoeveelheid meststoffen in de grond krijgen vooral deze kruidachtige planten, zoals de wilde kievitsbloem, de scherpe boterbloem, gulden boterbloem, echte koekoeksbloem, grote pimpernel en wilde margriet de ruimte om te kiemen en uit te groei-en.

Grote pimpernel

Gulden boterbloem

Echte koekoeksbloem

Binnen de kievitsbloemhooilanden is de wilde kievitsbloem een bijzondere soort. De wilde kievitsbloem is een bolgewas. Dat bete-kent dat deze veel reservevoeding heeft en dat hij bij een temperatuurstijging snel vanuit zijn bol kan uitgroeien. Hiermee is hij de grassen veelal vooruit en heeft hij dus minder last van de sterke grasgroei. Door een beperkte gift van ruwe stalmest worden de wilde kievitsbloemen wellicht groter en dragen ze meer zaad, maar de aanwezigheid van veel (en hoge) kievitsbloemen wil niet zeggen dat het met de rest van de soorten uit het hooiland perse goed gaat. Bovendien is er door de sterke grasgroei geen ruimte voor veel kleinere jonge planten van deze soort, waardoor verjonging van deze populatie wordt belemmerd.

Uit monitoring blijkt dat verschraling geen probleem is voor de biodiversiteit. De hoge droge kopjes hebben minder grasgroei, verdrogen in de zomer, alle plantensoorten blijven lager, maar er komen ook andere soorten planten en dieren voor, die veelal nog zeldzamer zijn. De hoge droge kopjes worden dus eerder als een aanwinst in de biodiversiteit gezien. Vanuit dat oogpunt kun je dus niet teveel verschralen, zeker niet als het slechts kleine oppervlaktes (kopjes) in een groot perceel kievitsbloemhooiland betreft. Op deze kopjes komen de overgangen voor naar stroomdalgraslanden, een ander instandhoudingsdoel binnen het Natura 2000-gebied. De extreme situaties in een perceel, tezamen met de geleidelijke overgangen hiertussen, bepalen de biodiversiteit. Juist het grote verschil in nat en erg droog, voedselrijk en erg voedselarm is van belang voor de verscheidenheid aan soorten en wordt zoveel mogelijk hersteld.

Uitmijnen

Bij het beheer van de kievitsbloemhooilanden wordt onderscheid gemaakt tussen ontwikkelingsbeheer en instandhoudingsbeheer. Ontwikkelingsbeheer is het beheer dat de ontwikkeling van landbouwgrond naar natuur realiseert. Dit bestaat meestal uit maaien en afvoeren van het gewas (hooien). Met een langdurig hooibeheer (en stoppen met bemesting) kunnen we een hoge botanische natuurwaarde herstellen. Dit proces duurt normaal gesproken 20 tot 30 jaar.

Door gericht te onderzoeken welke voedingsstoffen in welke mate aanwezig zijn, kan ook worden bepaald welke voedingsstof ter plaatse beperkend is voor de gewasgroei. Door gericht een specifieke hoeveelheid aan voedingsstoffen toe te voegen, kunnen we het overschot aan meststoffen versneld afvoeren. Deze aanvullende vorm van beheer noemen we uitmijnen. Uitmijnen gaat ge-paard met regelmatig meten van de aanwezige voedingsstoffen en de soortensamenstelling van de vegetatie. Op dit moment wordt onderzocht hoeveel tijdswinst uitmijnen op de verschillende plekken kan opleveren, zodat een afweging kan worden ge-maakt of de kosten opwegen tegen de tijdswinst.

Als het ontwikkelingsbeheer geleid heeft tot de vereiste voedingstoestand van de bodem, dan kan dit overgaan in instandhou-dingsbeheer. Het doel hiervan is om de voedingssituatie in stand te houden. Vanaf dit moment zijn er ook meer variaties in het beheer mogelijk. In plaats van twee keer hooien is bijvoorbeeld één keer hooien en naweiden met jongvee mogelijk. Variatie in beheer is mogelijk zolang de botanische diversiteit behouden blijft (en de beschikbare hoeveelheid voedingsstoffen voldoende laag blijft).